

Osmanlı'nın Üç Coğrafyasından Üç Kitap

Murat Şener*

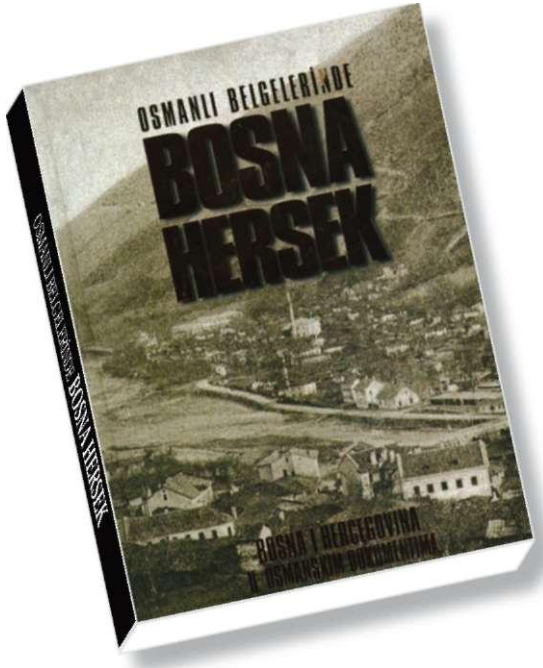
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 2009 yılında Osmanlı'nın Balkan, Kafkasya ve Ortadoğu coğrafyalarını konu alan üç kitap yayımlandı. "Osmanlı Belgelerinde Bosna-Hersek", "Osmanlı Belgelerinde Karabağ" ve "Osmanlı Belgelerinde Filistin" başlıklarını taşıyan kitaplarda, adı geçen bölgelerin idari, sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerini konu alan Osmanlı Arşivi deki belgelerinden seçmeler yer almaktadır.

1463 yılında, Fatih Sultan Mehmet zamanında Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil edilen Bosna-Hersek, fetihten hemen sonra eyalet, daha sonraları da vilayet olarak yönetilmiştir. 1878 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlanan Bosna-Hersek, 1918 yılında Yugoslavya idaresine bırakılmış, Yugoslavya'nın parçalanmasını müteakip yaşanan iç savaştan sonra da 1992 yılında bağımsız bir devlet haline gelmiştir.

Osmanlı Belgelerinde Bosna-Hersek' adını taşıyan eser, bu bölgenin tarihine özellikle de Osmanlı dönemine ışık tutacak belgelerden meydana gelmektedir. Kitapta yer alan belgeler muhtelif konu başlıklar altında toplanmıştır. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlanmasından sonra Boşnakların Anadolu'ya Göçü, Muhacirler ve İskân gibi başlıklar kitapta önemli bir yer tutmaktadır.

Osmanlı Belgelerinde Bosna-Hersek, Bosna i Hercegovina u Osmanskim Dokumentima; T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; Yayın nu:101, İstanbul 2009, 523 s.

* Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Koordinatörü

Söz konusu kitap; *İdari ve Mülki Konular, Siyasi Hayat, Askeri Konular, İktisadi Hayat, Sosyal Hayat, Muhacirler ve İskân, Sağlık, İmar Faaliyetleri, Din, Eğitim ve Vakıf* konu başlığı altında 144 belgeden oluşmaktadır. Bosna tarihini araştıranlar için zengin bir belge çeşitliliği içeren eser, kuşe kâğıda renkli olarak basılmış olup Boşnak kültür ve coğrafyasına ait çok sayıda resim içermektedir. Eserin Türkçe-Boşnakça olması iki ülke tarihçilerinin belgelere kolaylıkla ulaşmasına yardımcı olacaktır.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu diğer bir kitap *Osmanlı Belgelerinde Karabağ* başlığı taşımaktadır. 1590 yılında Osmanlı topraklarına dâhil edilen Karabağ ile bu coğrafyadaki diğer hanlıklar, 1828 yılına kadar Osmanlı Devleti ile İran'da kurulan devletlerarasında sık sık el değiştirmiştir. 1828 yılında Kuzey Azerbaycan'ın tamamının Türkmençay Antlaşması ile Rusların hâkimiyetine geçmesine rağmen, Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar Karabağ ile ilişkiler hep devam etmiştir. *Osmanlı Belgelerinde Karabağ* adını taşıyan bu eser, 1590-1918 yılları arasında cereyan eden ve belgelere yansıyan muhtelif olayları ihtiva etmektedir. Osmanlı hâkimiyeti döneminde Osmanlı Devleti ile Azerbaycan hanlıkları arasındaki ilişkilere ve hanlıklar arasındaki iç çekişmelere ait belgelere de bu kitapta yer verilmiştir.

Rusların hâkimiyeti döneminde Karabağ'da Ermeniler lehine nüfus dengesi Anadolu ve İran'dan getirilen Ermenilerle bozulmaya çalışılmıştır. Buna rağmen 1891 yılına kadar Ermeniler ve Türkler arasında önemli bir olaya rastlanmamıştır. Bu tarihten sonra başlayan Ermeni komitelerinin saldırıları sonucu Gence ve Karabağ çevresinde yaşayan çok sayıda Müslüman Türk yerini ve yurdunu terk ederek Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. Benzer olayların yer aldığı belgeler,

Osmanlı Belgelerinde Karabağ, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; Yayın Nu:100, İstanbul 2009, 660 s.

kitapta, *Siyasi, Askeri ve Diplomatik İlişkiler* ile *Muhaceret* olmak üzere iki konu başlığı altında toplanmıştır. Bu başlıklar altında 119 belgeye yer verilmiştir. Bunun dışında kitabın, "Ekler" kısmında Osmanlı Devleti zamanında Gence Livası'nda 1732 yılında yapılan tahririn hem tıpkıbasımı hem de transkripsiyonu verilmiştir. Ayrıca "Ekler" kısmında 1914 yılında Ruslar tarafından neşredilen Kafkasya Salnamesi'ndeki genel nüfus oranları da bir tablo halinde gösterilmiştir. Eserin sonuna konulan "Şarki Anadolu ve Kafkasya" başlıklı renkli harita da ayrıca araştırmacıların ilgisini çekecek özelliktedir.

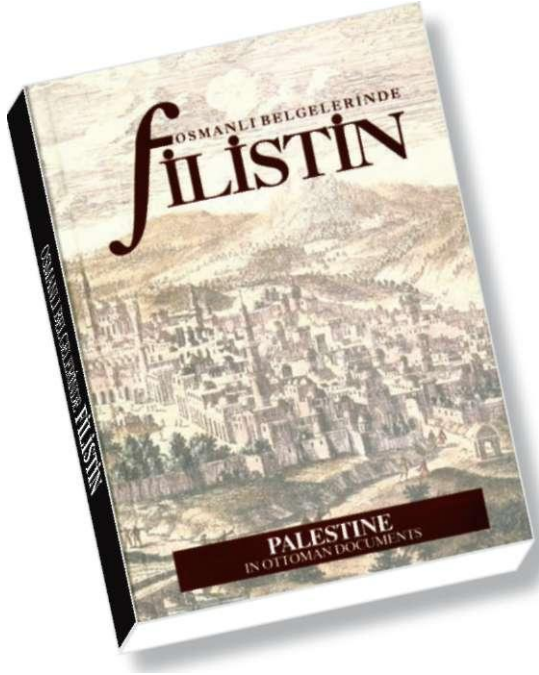
6*

*Osmanlı Belgelerinde Filistin*³ başlıklı kitap, geçmişte ve günümüzde hiçbir zaman önemini kaybetmeyen topraklarda yaşanan olayların, Osmanlı dönemine ait bir kesitin yer aldığı belgelerden oluşmaktadır. Filistin toprakları; üç büyük dinin mensuplarınca kutsal sayılan Kudüs şehrini barındırmasıyla ayrıca büyük önem taşır. Binlerce yıllık bir tarihe sahip olan bu bölge, Haçlı Savaşları başta olmak üzere çok sayıda savaşa tanıklık etmiştir. Tarihi seyrine baktığımızda Filistin ve çevresi en sakin ve huzurlu dönemini 1517-1917 yılları arasında, 400 yıl süren Osmanlı yönetimi döneminde yaşamıştır. *Osmanlı Belgelerinde Filistin* adlı eserin içerisinde yer alan belgeler incelendiğinde, 400 yıllık hâkimiyetin sırrı daha iyi anlaşılmaktadır. Belgelerde en çok dikkati çeken hususlardan biri Müslüman, Hıristiyan ve Musevilerin serbestçe inançlarını yaşamaları için Osmanlı Devleti tarafından son derece dikkatli bir politika izlendiğidir.

Kudüs'ün fethinden sonra Yavuz Sultan Selim'in Kudüs Rum Patriği'ne mabetlerinin kullanımı ve vergilerden muaf tutulması için verdiği ferman (97. belge), bu politikanın en önemli göstergelerindendir. Başlangıçtan

Osmanlı Belgelerinde Filistin = Palestine in Ottoman Documents, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayınu: 102, İstanbul 2009, 575 s.

itibaren Filistin'deki nüfus dengesinin bozulmaması özellikle de Filistin'e olan Yahudi göçünün kontrol altında tutulması maksadıyla Osmanlı Devleti'nce alınan tedbirler, Filistin topraklarının bugünkü hali düşünüldüğünde oldukça önemli bir politika olarak görülmeli ve günümüze ışık tutmalıdır.

Kitapta yer alan 64. belge, Dünya Siyonist Teşkilatı'nın kurucularından Theodor Herzl tarafından Filistin'de Yahudilere toprak verilmesi şartıyla Osmanlı Devleti'ne mali yönden yardım yapılacağına dair Osmanlı Devleti'nin Hariciye Müsteşarı Artin Efendi'ye 30 Nisan 1899 tarihinde sunulan teklifi içermektedir. Bu belge, 1897 yılında kurulan Dünya Siyonist Teşkilatı'nın iki yıl içerisinde geldiği noktayı göstermesi bakımından oldukça önemli görünmektedir.

Söz konusu kitapta; *İdari, Sağlık, Asayiş, İmar, Musevilerin Filistin'e Yerleşmesi, Eğitim ve Sosyal Hayat, Cemaatlere Tanınan Din Hürriyeti ve Müesseseler, Kültürel Mirasın Korunması* başlıkları altında 123 belge yer almaktadır.

Eser, kuşe kâğıt üzerine renkli basılı olup, belgelerin orijinal görüntülerinin yanında, Türkçe ve İngilizce özetlerine de yer verilmiştir. Ayrıca kitapta, Osmanlı'nın son dönemine ait bölgeden çekilmiş fotoğraflar ve yine bölgeye ait bir harita meraklılarının ilgisini uyandıracak niteliktedir.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından, günümüzde sorunlar yumağı haline dönüşen Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu coğrafyaları üzerine Osmanlı döneminden örneklerle yol gösteren ve ışık tutan bu üç kitapta yayınlanan belgeler, konu üzerine araştırma yapacak olan araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacak ve ufuk açacak niteliktedir. Diğer güncel konulara ait belge yayınların da görüldüğü üzere Türkiye'de, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü belge yayını konusunda önemli bir boşluğu doldurmaktadır.